

reva je za ljubega, — molila vroče in iskreno... — ter banalnost: da ohraniš sleherne izgube ga... in zopet proza: a na razpotjih ona je zabrela... (Je Gregorčičeva »Dekletova molitev« vse lepša!). »Spomin« (66) je razblinjena, silno neplastična. Ne dobiš niti predstave, niti občutja. Verza: (Na oknu dehtijo ciklame) — ter povešajo glavice miniaturne — kot užaljene dame — učinkujeta komično: droben sopran se objema z debelim basom. In zopet: čemu »miniaturne« — »azurne«, čemu »dame«? Ob »Kesu« (67) vzklikneš: Je pa že Gregorčičevo »Kesanje« krepkejše in vse bolj plastično, plastično! V pesmi »In skoro bo dan — —« je prvih šest verzov brez vsake moči in poetične izrazitosti. —

Med najlepše pesmi v zbirki prištevam poleg že omenjenih še: »Ura ločitve« (70), »Poznam roko...« (75), ki je fina, virtuosno gibčna, melodijozna. Kako poje n. pr. tretja kitica:

Kot v solncu golobice s svilnim perjem,
plesali so ji prstki nad klavirjem...

»Mesečina« (79) ravno tako vsled svoje zapeljive melodijoznosti. Prvi verz pa je proza in že obrabljen. »Hči noči« (82) vsled svoje opojne melodije, težkega eksotičnega vonja in dražeče zabrisanosti čustva. »Magdalene« (58—59) vsled svoje iskrenosti. Delóma, še: »Mračno mladoletje« (46) ter »Tesnobno je v zraki — —« (63—65).

Dejal sem, da je Golia v splošnem ud artistične struje v Slovencih. V čem se javlja artizem? V do skrajnosti razvitem formalizmu. Artist uporablja formo zaradi forme. Forma mu ni organski, nujen izliv notranjosti. Artistu je vsebina — sredstvo, umetniška oblika — smoter. Največji nemški artist Stephan George piše n. pr. o rimi: »Rima je drago kupljena igra. Če je umetnik dve besedi medsebojno rimal, je zanj ta igra že izrabljena in je ne sme nikoli ali pa redkokdaj ponoviti.« Torej rima zavoljo rime, forma zavoljo forme, umetnost zaradi umetnosti (l'art pour l'art!). Golia rima n. pr. tako-le:

In ti še vedno tam ležiš, a na
razpotjih ona je zabrela,
le njena prošnja neuslišana
še čista Ti drhti sred čela.

Pesnik hoče, da rimamo. Tedaj moramo izgovarjati:

In ti še vedno tam ležišana
razpotjih...

Besede »ležišana« Slovenci ne poznamo. Nima torej nobenega smisla. Je prazen zvok. Toda tudi prazen zvok more izzvati v ušesnih čutnicah ugodje. Na tem principu je zgrajena dosledna artistična pesem. Sijajen zgled imamo v pesmi »O Ester, o Renée« (77).

Utihnil je orkester,
godci so se razšli,
o Ester.
In še drhti nekje, in še nekje zveni,
o Ester,
pesem mladih teles ter
vžiga mlado kri.
Moj bog, kako bil je pester
opoj teh zadnjih dni,
o Ester.
(ltd.)

Ko človek čita pesem, nima ne misli, ne čuvstev, le igra ritma in rim mu prijetno draži uho in sili jezik v ponovno čitanje. (Artizem je n. pr. tudi refren, kot »ogromne ptice« v pesmi »Zlatolasa kuga«; ali verza: ... le njena prošnja neuslišana — še čista Ti drhti sred čela v pesmi »Krist in zlatolaska«, ki nimata nobene prave vsebine, a se lepo slišita. Zelo artistična je tudi pesem »Oskrunjena Trnuljčica«). —

Naslovna stran je neokusna. Kaj pravi k temu založništvo?

Anton Vodnik.

Ivan Cankar: **Mimo življenja**. Ljubljana 1920. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Še Grešnik Lenart, in imeli bomo domala ves Cankarjev tekst; kar ostane, je le še dopolnilo monografije. S tem pa tudi preneha vse feljtonistično tapanje, ki se ogiba jedra in celote. Danes bomo morali že vsako delo slediti v celem Cankarju. Ker je pričujoča zbirka dolgo ležala pri založniku, je sodba danes o nji gotovo dokaj lažja in pravičnejša, kot bi bila pred petnajstimi leti, saj nam je tudi Cankar sam mnogo bližji. »Mimo življenja« ne spada sicer med najboljša dela, toda ker je osebna stran v nji tako močno izražena, pristajemo lahko to knjigo k žarišču Cankarjeve osebnosti. In ta nas predvsem zanima.

Ivan Cankar je v vsem svojem bistvu čisto tragična osebnost, katerè bistvo je notranji razkol, temelječ na nepremostljivosti volje in moči. Nad vsem njegovim oblikovanjem tišči to spoznanje, je njega nagib in vsebina, pa vzemimo katerokoli knjigo že. To je tisto Cankarjevo bistvo, ki ga ni mogel ali ni hotel do umeti njegov najneusmiljenjši in najboljši kritik, dr. E. Lampe — sicer bi mu bil marsikaj prihranil. Morda je bilo v Lampetu preveč kali demoničnega hotenja, ki ne trpi tragičnih subjektov. Ker tragično spoznanje subjekta stremi po utežitvi, po redu v sebi in izven sebe, je jasno, da je bila Cankarju kot dionizični naturi satira najuspešnejše orožje. To tvori tudi začetek njegove lastne poti. Iz oddaljenosti ogorčenega človeka motri življenje in ga apostrofira; šele potem, ko je ta svoj posel vsestransko opravil, začne misliti na sintezo in poizkuša tudi sebe polagoma dvigniti do objektivnosti; tu se osebna bol razčisti in ublaži. Tedaj postane njegova beseda razodetje. To pa se je zgodilo zelo pozno. Naša knjiga spada v dobo 1903—1905, v tisti čas, ko je bila njegova satira najbolj sveža in je dozorevala »Kranova kobila«. Ravno v ti dobi ne smemo izpuščiti izpred oči Cankarjevega formalnega razvoja. Zunanje vplive naturalizma je bil kmalu po prvih dramah odložil, dasi ga popolnoma ni mogel premagati, »Ob zori« je v slikanju zunanjih dogodkov že odločno segel po simbolizmu. Toda tipajoč v svojo notranjost, je moral dosledno svojemu ustroju simbolizem upostaviti na vsej črti. Razbolela sila je tudi individualne objekte njegove satire potegnila v simbolično sferičnost in jim tako po eni strani dala pečat dobe, ki je ubijala laž in abderitstvo, obenem pa izkušala svojim likom vdihniti življenje preko ene generacije. Odtod je potekel Cankarjev slog, poln vzporejanja, razteganja in seganja v ozračje, objemajoče obenem subjekt in svet, življenje in misel obenem. Simbolizem si je tu prodl s svojim lastnim slogom na vsej črti Cankarjevega dela.

»Mimo življenja« je umik pred zunanjo neposrednostjo in beg pred lažnivo konvencionalnostjo. Že prve besede povedo: »Ob prazniku je bilo, veselem, poletnem; in povsili sem oči, ker me je bilo sram te pustosive osamelosti in sem se umaknil ljudem.« (Str. 1.) Vedno bolj bomo spoznavali, da Cankarjevo prostovoljno emigrantstvo na Dunaju ni zgolj postojanka slikarja, ki išče impresij, temveč zahteva njegovega ustvarjajočega bistva: beg pred neplodnostjo domačih razmer. Vse umiranje in vso revščino je bilo treba zvezati z daljavo, odmakniti v območje hrepenenja, obdati z »lepo lažjo«, ki živo seže do srca. Cankar je postal v vsem svojem načinu ustvarjanja romantik, če je romantično to, kar zbudi v nas hrepenenje, pričarano iz končnosti, a mereče v neskončnost. Tako se je njemu tudi v izrazu pri nas posrečilo to, kar je svojedobna romantična teorija spoznala za nemoogoče: premostil je končnost z brezkončnostjo. Romantični ideal je dosegla nova romantika na preprost način, s skromnimi sredstvi. Vso vsakdanjost je potopila v duhovnost. O tem so seveda v naši knjigi šele prvi očitni sledovi, a dovolj jasni za trditve. Zato ni čudno, da nam je najlepšo slovensko pokrajino podal Cankar, dasi je nikjer ni opisoval: rebro v solncu, cerkev na gori, pritrkavanje in romanje in praznik in do solz ganljivo vsesvetno praznoto. Čim dalj je vse to, tem lepše, tem bolj notranje resnično. Vsaka pot do cilja je pri njem vedno daljša, ker je golo hrepenenje, pa naj bodo to otroci v »Prešcah« ali zapuščenec »Brez doma«, ki se odpravlja v domovino — in življenje je najslajše pri tistih v »Vedomcu«, ki ga nimajo več. Vsa predmetnost in vanjo vdihnjena lepota novemu romantiku ne zadostujeta več, vse to se ogoli ob kraški skali realnega življenja in njega konkretnega pojmovanja; a tudi sama pravljicična nemožnost, ki opravičuje pojmovanje lepote v naivni zaverovanosti in pozna le absolutno dobro in absolutno zlo — tudi ta mu ne more služiti. Sredi med obema je: veže, tako da vsakdanjost privzdigne v pravljicični mrak. Zato so Cankarjevi dogodki tako malenkostni in navadni, njegova pokrajina je klišeje, nekateri izrazi petrefakti; koraki njegovih ljudi so drsajoči, opotekajoči, omahujoči, njegova izba neprijazna, svetiljka zaspala. Ni mu za predmet, ki sam na sebi ničesar ne velja, za ozračje nad njim mu gre, za duha, ki drži njegove like. »Mimo življenja« je do mala sama zgodba mlade slovenske umetnosti od l. 1900.—1904. s srečnimi mrtvimi in nesrečnimi hrepenječimi duhovi, polna osebnih, sicer konkretnih reminiscenc, vendar se bere kot pravljica onkraj sveta. Kar je župančič zaničeno povedal ob Murnovi smrti in ob Prešernovi stoletnici, to je vklenil Cankar v svoj program in razprezal vrsto let, bil nove stavbe graditelj in branitelj obenem. Če odštejemo dramo, lahko rečemo, da je Cankar z drobižem, ki je zbran v tej knjizici, postal šele povsem slovenski — vse prejšnje njegovo delo gre snovno sporedno s kozmopolitičnim tokom tedanjega evropskega simbolizma. Dotodaj je bil on zgolj dunajski. Tu prvič vidimo obraze, ki nosijo domače poteze, v tem boju srečamo prvič naše razmere.

Romantično orožje je bil svoj čas epigram. Tega Cankar posebej ne pozna, ker je bojno vse njegovo delo, oblikovno in miselno. Ko se smeje staremu, skriv-

ljenemu in nalaganemu, uveljavi svoje ljudi, čeprav nobenega ne pripelje do zmage. Vsa njegova polemika in ogorčenje je silhuetično, nikdar dinamično stisnjena misel, temveč narahlo podana protislika. Nevarnejše kot epigram pa je zategadelj porabil drugo romantično sredstvo v svojo korist. Tam, kjer so nekdanji mostiščarji med končnostjo in neskončnostjo obupali ter odkrito izpričali svojo nemoč z rabo romantične ironije, tja je segel Cankar po svojo moč in vklenil romantično ironijo v svoja bojna mesta. To sredstvo, s katerim naenkrat raztrga kopreno občutja in vrže nasproti najrealnejšo, najkonkretnejšo misel ali prizor, učinkuje porazno. Vzemite »Zaljubljeno fantazijo«, to blazno mešanico, in primerjajte udarce na str. 122, 128, 134, 136! Enaka je »Sreča«. To počenjanje so imenovali svoj čas umetniško frivolnost, mešanje svetega s profanim, a če gremo pri Cankarju stvari do dna, vidimo le neizgovorjeno epigramatično resnico. Osebna puščica bo ravno radi svoje eterične oblike pri Cankarju kmalu v nevarnosti, da se je prime zob časa, tam pa, kjer si je poiskal široke tarče, je začel sedaj živeti in tam bo obveljal.

France Koblar.

Veber Fr.: **Uvod v filozofijo**. O ti knjigi, o kateri smo priobčili kritiko g. S. Dolarja v št. 4.—6., smo prejeli še drugo oceno, ki se ne peča toliko s podrobnostmi Vebrovega sistema filozofije, kakor nam ga predstavlja »Uvod«, ampak v prvi vrsti z antiteističnim značajem njegove filozofije vobče, kar je Dolarjeva kritika popolnoma prezrla. Ker pa je ta replika preobširna in ker ne podaja nič novega z ozirom na ono, kar sta tozadevno izčrpno povedala najbolj poklicana strokovnjaka dr. Aleš Ušeničnik v Bogoslovskem Vestniku, I., str. 323 sl., in dr. Fr. Kovačič v Času, XVI., str. 49 sl., je vsled pomanjkanja prostora ne priobčujemo, ampak opozarjamo čitatelje, ki jih zanima ta stran Vebrove filozofije, na omenjeni obširni oceni A. Ušeničnika in Fr. Kovačiča.

Anton Melik: **Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev**. — (Dalje.)

Reka v najstarejši dobi ni pripadala koroški vojvodini, marveč je bila že izza XI. stoletja fevd oglejskih patriarhov, od katerih so jo dobili Devinski, po njih Walseeji in Habsburžani, ki so priključili mesto h kranjskemu delu Istre. Iz novejšje zgodovine pristanišča bi bilo še dostaviti, da je cesar Leopold II. kljub temu, da je požunski državni zbor že sklenil inkorporacijo Reke ogrski kroni, odrekel sankcijo, ker so kranjski stanovni s podporo jake avstrijske struje na dvoru zahtevali restitucijo stanja kot je bilo pred letom 1776. A niso dosegli drugega, ko da je leta 1802. vlada vprašala kranjskega deželnega glavarja, če bi ne bilo umestno, da se Reka vseeno še nadalje prepusti Ogrski. Kranjski deželni zbor je zadevo še l. 1834. iznova spravil na dan; pozneje pa se je spor za novo pridobitev nadaljeval med Hrvatsko in Ogrsko.

Kar se tiče formalne strani, se sicer lično opremljeni knjigi pač zelo pozna, da je napisana v naglici. Jezik je mestoma le premalo izpiljen in uglajen ter vsebuje zlasti dokaj germanizmov (n. pr. voditi borbo, igrati vlogo, vojsko-političen i. p.). Tudi mi ni jasno, zakaj naj bi Obre imenovali s tujim imenom, podobno je z Ogle-